

Doorgaande leerlijn technisch lezen groep 1 t/m 8

volgens de principes van LIST
inclusief Protocol Leesproblemen en Dyslexie

Basisscholen Effen, De Driezwing, Kievitsloop, Petrus en Paulus, Sinte Maerte



Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. De keuze voor LIST	4
2. De achtergrond van LIST	5
3. Het werken volgens de LIST-principes	7
4. De doelen van LIST	9
5. De onderwijsarrangementen	11
6. De doorgaande leerlijn technisch lezen	14
Literatuur en bronnenboeken	20
Beleid hulpmiddelen t.b.v. leerlingen met dyslexie (versie 03-03-2015)	21

Voorwoord

Voor u ligt de beschrijving van de doorlopende leerlijn technisch lezen van de INOS-basisscholen Effen, De Driezwing, Kievitsloop, Petrus en Paulus en Sinte Maerte. Het is gebaseerd op de principes van LIST, een leesinterventieproject voor scholen voor regulier en speciaal onderwijs die (bijna) alle leerlingen functioneel geletterd willen afleveren en die de leraren in staat stellen hun kennis en vaardigheden met betrekking tot het leesonderwijs te vergroten. In de beschrijving van de doorlopende leerlijn is het landelijk Protocol Leesproblemen en Dyslexie opgenomen, dat inhoudelijk gevuld is met de leerlijn van LIST. Het einddoel van leesonderwijs is niet het aanleren van een techniek. Het doel van instructie bij lezen is het ontwikkelen van gemotiveerde en strategische lezers, die het feit dat ze geletterd zijn gebruiken om te leren en om te lezen voor hun plezier. Aanvankelijk moeten de leerlingen natuurlijk de techniek onder de knie krijgen. Vloeiend lezen kun je echter alleen maar leren door heel veel tekst te lezen. De belangrijkste opgave voor het onderwijs is ervoor te zorgen dat kinderen veel tekst lezen.

Om dit doel te bereiken wordt er in LIST gewerkt met concrete, hoge realistische doelen die worden nagestreefd voor alle leerlingen in de groepen 1 t/m 8. Om met (bijna) alle leerlingen tenminste dezelfde minimumdoelen te bereiken moet de leerkracht efficiënt omgaan met de soms onderlinge grote verschillen tussen de leerlingen in de groep. Daarom wordt er gewerkt met een systeem van convergente differentiatie in een Drie-Lagen-Instructiemodel. Vanuit dit systeem is het mogelijk leerlingen het onderwijsarrangement te bieden dat bij hun leerbehoefte past.

Het stellen van hoge doelen houdt in dat het zicht houden op de leerlingresultaten een grote rol speelt. Naast de toetsresultaten worden de observaties en bevindingen van de leerkrachten drie maal per jaar gebruikt om te bepalen welk aanbod en welke ondersteuningsvorm voor elk van de leerlingen wenselijk is. Daarbij wordt ook rekening gehouden met de mening en de wensen van de leerlingen zoals deze naar voren komen in leesgesprekjes, die de leerkracht regelmatig voert. Deze gegevens worden verwerkt in een didactisch groepsoverzicht waaruit vervolgens een groepsplan gemaakt en uitgevoerd wordt.

De techniek van het lezen wordt steeds verbonden met leesbegrip en leesbeleving. Hier speelt de leesomgeving een grote rol: een schoolbibliotheek waar de kinderen zelf hun boeken kiezen, een stimulerende leeshoek in de klas, de leerkracht als rolmodel (zelf lezen), het houden van leesgesprekjes en het geven van minilesjes/houden van boekenbabbels. Zo maak je de kinderen enthousiast voor allerlei soorten boeken en maken ze met plezier heel veel leeskilometers.

Het totaalpakket van LIST maakt dat lezen weer lezen is, en weer leuk*.

Marietje Moll (BS Effen)
Jeanne van Veen (Kbs De Driezwing)
Tanne de Werd (Kbs Sinte Maerte)
Ans Gijzen (Kbs Petrus en Paulus)
Helma de Graaf (Kbs Kievitsloop)

* Deze uitspraak is gebaseerd op publicaties van Hogeschool Utrecht ('*Lezen is weer leuk*' en '*Lezen is weer Lezen*', Thoni Houtveen en Anneke Smits)

1. De keuze voor LIST

In “De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005” (Inspectie van het onderwijs, 2006) staat dat uit toetsgegevens blijkt dat het aantal zwakke lezers in groep 4 meer dan verdubbelt ten opzichte van groep 3. In de leerjaren 6 tot en met 8 stijgt het aantal zwakke leerlingen bij begrijpend lezen van krap 3 naar 9 procent: een verdrievoudiging. Ook het aantal scholen met zwakke lezers in groep 4 ligt aanzienlijk hoger dan het aantal scholen met zwakke lezers in groep 3.

Naar aanleiding van bovengenoemd verslag merkt Mevrouw Kervezee van de Inspectie van het Onderwijs in NRC, 7 februari 2006 op: “Op dit moment zit een vijfde tot een kwart van de leerlingen aan het eind van groep 8 qua technisch lezen op het niveau van groep 6. Daar maak ik me zorgen over. Dat kan je niet omschrijven als een goed resultaat van ons primair onderwijs.” Een goed resultaat is als kinderen functioneel geletterd de basisschool verlaten, zodat zij in staat zijn de teksten van de studieboeken op de middelbare school kunnen begrijpen. (Vernooy, 2006)

Bovengenoemde bevindingen werden breed uitgemeten in de landelijke media. De kwaliteit van het basisonderwijs werd en wordt ter discussie gesteld. Hierdoor is het leren lezen een maatschappelijk relevant issue geworden.

In het onderwijsveld wordt de noodzaak onderkend om hoge doelen te stellen, zodat zoveel mogelijk kinderen wel functioneel geletterd de basisschool verlaten.

Ouders en leerkrachten constateren dat het plezier in lezen terugloopt; daardoor wordt er minder gelezen.

Goed kunnen lezen is de basis voor alle leren, maar vormt ook het fundament voor de toekomst van onze economie. Leesvaardigheid is de sleutel om te kunnen participeren op politiek, sociaal en economisch gebied, maar ook bij culturele activiteiten en tijdens de vrije tijd. Het is daarom van groot belang dat scholen een goede lees- en schrijfvaardigheid bij hun leerlingen ontwikkelen op een manier waarvan zowel de leerling als de samenleving profiteert. Een goede leesvaardigheid is op de eerste plaats van groot belang voor de ontwikkeling van leerlingen, hun schoolloopbaan en hun zelfvertrouwen. Investeren in een goede leesvaardigheid van de leerlingen is daarnaast, zoals eerder aangegeven, investeren in de kwaliteit van de samenleving. (Vernooy, 2007)

Het pleidooi van Vernooy wordt van harte onderschreven door de directeur en de teams van de school. Dit was reden in te stappen in LIST, de methodiek in te voeren en te borgen. LIST staat voor Lees Interventieproject voor Scholen met een Totaalaanpak.

2. De achtergrond van LIST

Internationaal onderzoek (Lyon 2004) en Nederlands onderzoek (Vernooy 2006) laten zien, dat de meeste leesproblemen het gevolg zijn van kwaliteitsproblemen in het leesonderwijs – en dan in het bijzonder op het gebied van instructie -, maar ook het ontbreken van doelgericht leesonderwijs, onvoldoende expliciete instructie, het werken met slechte methoden, methoden niet volledig behandelen, geen of ineffectieve differentiatie en onvoldoende tijd inruimen voor lezen. Ook ontbreekt dikwijls een goede leesdeskundigheid bij de leerkrachten. Bij de kwaliteitsproblemen hoort mede de onvoldoende aandacht in 40% van de kleutergroepen voor zaken als fonologische vaardigheden en letterkennis. Het is ook zorgelijk dat een slechte technische leesvaardigheid negatieve effecten heeft voor de resultaten bij andere vakken. Met name vanaf groep 5 gaat het eigenlijk niet meer om leren lezen, maar om lezen om te leren.

In september 2006 brengt de Inspectie van het Onderwijs de brochure “Iedereen kan leren lezen” uit met de volgende aanbevelingen voor goed leesonderwijs:

Groep 1-2:

- Veel aandacht besteden aan geletterdheid, mondelinge taalvaardigheid en woordenschat.
- Gerichte aandacht geven aan klanken en letters.
- Aan het einde van groep 2 kennen kinderen al een aantal letters. (hoeven niet dezelfde te zijn)
- Leesproblemen zien aankomen en tijdig ingrijpen.

Groep 3:

- De methode voor aanvankelijk lezen helemaal uitwerken.
- Tijdig signaleren en ingrijpen
- Zwakke lezers meer instructie- en oefentijd geven.

Groep 4 tot en met 8:

- Onderwijs in technisch lezen blijven geven.
- Leesteknik, leesbegrip en leesplezier combineren.
- Extra leestijd en instructie voor zwakke lezers bieden.

Deze aanbevelingen werden in de volgende landelijke projecten in meer of mindere mate toegepast:

LPS = Landelijk Project Schoolverbetering

KBL = Kwaliteitverbetering Begrijpend Lezen

BOV = Beter Omgaan met Verschillen

Flexit = Flexibilisering van leerinhoud en leertijd

Lisbo = Leesimpuls (speciaal) basisonderwijs

Hard = Hardnekkige leesproblemen en dyslexie.

Vlot = implementatie van aanpak voor vlot lezen, woordenschat en problematiek van kinderen met bijna geen leesontwikkeling.

Linn = leesinterventieproject Noord Nederland.

Thoni Houtveen (Hogeschool Utrecht) en Anneke Smits (Windesheim Zwolle) hebben bovengenoemde projecten als startpunt genomen voor hun LIST-project. De totaalbenadering van LIST is vernieuwend ten opzichte van de andere projecten. Binnen LIST is er niet alleen aandacht voor de leesontwikkeling op leerlingniveau, maar ook nadrukkelijk op kennis en vaardigheden op leerkracht- en schoolniveau.

3. Het werken volgens de LIST-principes

LIST biedt een doorgaande lijn van beginnende geletterdheid in de groepen 1-2 via aanvankelijk lezen in groep 3 naar voortgezet technisch lezen in de groepen 4 t/m 8 voor alle kinderen. Organisatorisch houdt dit in dat er (beperkt) groepsdoorbrekend wordt gelezen, nooit stillezen en hardop lezen in één ruimte. Het didactisch repertoire van de leerkracht bestaat uit het geven van minilesjes, modeling, observeren en het voeren van leesgesprekjes.

Inhoudelijk houdt het werken met de LIST-principes het volgende in:

- Een programma voortgezet lezen (groepen 4 t/m 8): dit programma is niet methode gebonden, omdat in de huidige leesmethodes te veel aandacht uitgaat naar verwerkingsopdrachten en er daardoor minder effectieve leestijd overblijft. De leestijd is 150-175 minuten per week en 60 minuten extra voor lezers die dit nodig hebben. Er is dus gekozen voor convergente differentiatie (Verhoeven en Wentink, 2001). Er moeten veel leeskilometers gemaakt worden en er moet een rijke leesomgeving in de groep zijn, die de motivatie van de kinderen bevordert. (Chambers, 2002)
- Een programma aanvankelijk lezen (groep 3): dit programma is gedeeltelijk niet methode gebonden, en opgebouwd in blokken waardoor de leerkracht routines gebruikt. De leestijd is 425 minuten per week, verdeeld over zes instructieblokken. Voor leerlingen die hier onvoldoende van profiteren wordt de instructietijd uitgebreid met 100 minuten per week. Leerlingen die dit nodig hebben krijgen hier bovenop minimaal 45 minuten extra instructie.
- Een programma beginnende geletterdheid (groep 1-2): dit programma is niet methode gebonden, maar opgebouwd in blokken waardoor de leerkracht routines gebruikt. Hiervoor staat 150 minuten per week op het rooster. Voor leerlingen die hier niet voldoende van profiteren wordt de tijd uitgebreid met 75 minuten. In januari van groep 2 komt hier voor de risicoleerlingen 45 minuten bovenop.

Binnen LIST wordt opbrengstgericht gewerkt en de leerkracht maakt gebruik van verzamelde data. De toetsresultaten van meerdere meetmomenten (de leervordering) in combinatie met observaties en de informatie van leesgesprekjes worden gebruikt ten behoeve van het leren van kinderen. Op basis van deze data kan de leerling een passend onderwijsaanbod krijgen. De doelstellingen staan beschreven in hoofdstuk 4.

Het project is ingevoerd met een implementatie- en borgingstraject van drie jaar. Dit is ondersteund door studiedagen o.l.v. een hiervoor opgeleide LIST-schoolbegeleider van Hogeschool Utrecht / Seminarium voor Orthopedagogiek. De lessen van de leerkrachten werden geobserveerd en de leerkrachten kregen feedback en tips. De studiedagen en de observaties stonden in het teken van theorie die direct in de praktijk toepasbaar was en hadden effectief leerkrachtgedrag als doel. Dit houdt veelomvattende instructie in:

- Zorgen voor een cultuur in de klas waarin motivatie en geletterdheid gevoed wordt.
- Geven van leesonderwijs dat gericht is op het opdoen van betekenisvolle ervaringen.
- Kinderen veel tijd geven om in de klas te lezen.
- Kinderen boeken van hoge kwaliteit aanbieden uit uiteenlopende genres.

- Veelsoortige teksten gebruiken om de woordenschat uit te breiden en begrippen met elkaar in verband te brengen.
- Balans aanbrengen in door de leerkracht en leerlingen geleide discussies over teksten.
- Bieden van expliciete instructie en ondersteuning (scaffolded instruction) bij elk van de onderdelen van het geletterd worden (foneembewustzijn, het alfabetisch principes, woordenschat, vloeiend lezen en begrijpend lezen) om het zelfstandig lezen te bevorderen.

Deze veelomvattende instructie resulteerde in de beschrijving van onderwijsarrangementen voor de groepen 1 t/m 8. Deze vindt u in hoofdstuk 5.

De weg die de school bewandelt om te komen tot het behalen van de doelstellingen en het aanbieden van passende onderwijsarrangementen staat vindt u in de beschrijving van de doorgaande leerlijn in hoofdstuk 6.

4. De doelen van LIST

Hoofddoelstelling

- Aan het einde van de basisschool hebben de leerlingen zich ontwikkeld tot gemotiveerde en zelfstandige lezers die lezen voor hun plezier en om te leren.

Streefdoelen

Groep 2

Oktober (toetsen uit toetspakket beginnende geletterdheid, Aarnoutse):

- Analysetoets
 - o 75% van de leerlingen heeft minimaal 24 goed
- Synthesetoets 1
 - o 75% van de leerlingen heeft minimaal 18 goed
- Woordenschattoets
 - o 75% van de leerlingen heeft minimaal 12 goed

Januari (toets uit het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2).

- Letters benoemen
 - o 75% van de leerlingen benoemt minimaal 6 letters goed

Mei (toetsen uit toetspakket beginnende geletterdheid, Aarnoutse):

- Analysetoets
 - o 75% van de leerlingen minimaal 29 goed
- Synthesetoets 2
 - o 75% van de leerlingen minimaal 18 goed
- Benoemsnelheid Letters
 - o 75% van de leerlingen behaalt een benoemsnelheid van maximaal 46 seconden

Eind (toets uit het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2).

- Letters benoemen
 - o 75% van de leerlingen benoemt minimaal 12 letters goed

Groep 3 t/m 8

- 80% van de leerlingen leest minimaal
 - o Eind groep 3 AVI E3
 - o Eind groep 4 AVI E4
 - o Eind groep 5 AVI E5
 - o Eind groep 6 AVI E6
 - o Eind groep 7 AVI E7
 - o Midden groep 8 AVI Plus
- 96% van de leerlingen leest op het einde van groep 8 minimaal AVI M6 (niveau functioneel geletterd zijn)

Groepen 5 t/m 8

- 80% van de leerlingen behaalt minimaal onderstaande stilleesdoelen
 - M5: 110 woorden per minuut
 - E5: 120 woorden per minuut
 - M6: 125 woorden per minuut
 - E6: 130 woorden per minuut
 - M7: 138 woorden per minuut
 - E7: 148 woorden per minuut
 - M8: 168 woorden per minuut
 - E8: 187 woorden per minuut

Groepen 4 t/m 8

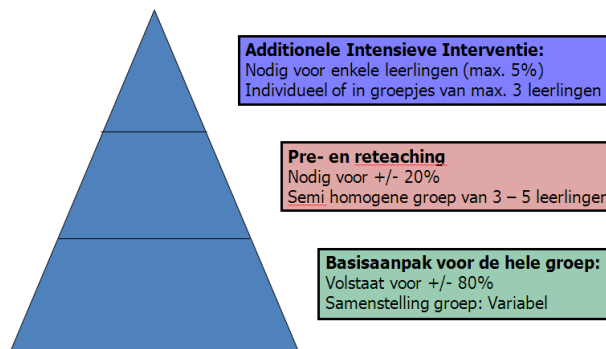
- Aan het einde van ieder schooljaar heeft iedere leerling minimaal 25 boeken gelezen.

5. De onderwijsarrangementen

Binnen het leesonderwijs wordt gewerkt volgens het Drie-Lagen-Instructiemodel:

Gelaagd interventiemodel

(Vaughn & Klingner, 2007)



Hieronder wordt de uitwerking in de praktijk hiervan beschreven

Groep 1

Laag 1: alle leerlingen

- Interactief voorlezen: dagelijks minimaal 30 minuten, verdeeld over blokken van maximaal 15 minuten (150 minuten per week).
- Gerichte schrijfofdracht: minimaal drie keer per week een gerichte schrijfofdracht passend bij het thema.

Laag 2: extra voor risico leerlingen

- Voorlezen in kleine groep: dagelijks, zelfde boek als in de grote groep, minimaal drie keer per week, maximaal 15 minuten per keer
- Dagboek met terugschrijven: drie keer per week per week 5 minuten terugschrijven terwijl de leerkracht naast het kind zit

Groep 2

Laag 1: alle leerlingen

- (Interactief) voorlezen: dagelijks minimaal 30 minuten, verdeeld over blokken van maximaal 15 minuten (150 minuten per week).
- Gerichte schrijfofdracht: minimaal drie keer per week een gerichte schrijfofdracht passend bij het thema.
- Letters, leeshandeling: altijd koppeling tussen klanken en letters. Dagelijks minimaal 30 minuten, verdeeld over de dag in blokken van 10 minuten (150 minuten per week).

Laag 2: extra voor de risico leerlingen

- Pre- en reteaching in kleine groepjes
- Dagboek met terugschrijven: drie keer per week per week 5 minuten terugschrijven terwijl de leerkracht naast het kind zit (bijvoorbeeld tijdens een werkles).
- Letters, leeshandeling: 2 x 5 minuten per dag, behalve op woensdag en vrijdag (1x)
- Voorlezen in kleine groep: dagelijks, zelfde boek als in de grote groep, minimaal drie keer per week, maximaal 15 minuten per keer.

Laag 3 (vanaf januari): extra voor de risico leerlingen die niet voldoende profiteren van laag 2
Voorschotbenadering (drie keer per week 15 minuten, Dyslectische kinderen leren lezen, Smits en Braams 2006, hoofdstuk 2).

Groep 3

In de groepen 3 wordt structureel gewerkt met de directe instructie cyclus:



De tijd voor aanvankelijk lezen op het rooster is minimaal 425 minuten per week (85 minuten per dag). Voor de leerlingen die hier niet voldoende van profiteren komt er extra leestijd bovenop.

Dit wordt als volgt gerealiseerd:

Fase 1 (letters en leeshandeling; september-februari)

Laag 1 (voor alle leerlingen)

- Blok 1: letters, leeshandeling, spellen
- Blok 2: ondersteund lezen
- Blok 3: duolezen
- Blok 4: zelfstandig lezen
- Blok 5: creatief schrijven
- Blok 6: luisteren

Fase 2 (vloeiend lezen; februari-juli)

Laag 1 (voor alle leerlingen)

- Blok 1: Ondersteund lezen tekst
- Blok 2: Specifieke woordaspecten leren in samenhang met schrijven
- Blok 3: Duolezen
- Blok 4: Zelfstandig lezen
- Blok 5: Creatief schrijven
- Blok 6: Luisteren

Fase 1 en 2 Laag 2: voor leerlingen die niet voldoende profiteren van laag 1

- Preteaching en/of reteaching (10 minuten per dag)

Fase 1 en 2 Laag 3: voor leerlingen die niet voldoende profiteren van laag 1 en 2

- Connect (minimaal 3 maal per week 15 minuten)
 - o Klanken en letters (in fase 1)
 - o Woordherkenning (in fase 2)
 - o Vloeiend lezen

Groep 4 t/m 8

De tijd voor technisch lezen op het rooster is 150-175 minuten per week (30-35 minuten per dag). Voor de leerlingen die hier niet voldoende van profiteren komt daar extra leestijd bovenop.

Dit wordt als volgt gerealiseerd:

Laag 1: Voor leerlingen die lezen t/m AVI M4

- Hommel (Hardop ondersteund makkelijk lezen)
 - o Duolezen (ombeurten, in koor)
 - o Tutorlezen (echo lezen, in koor, herhaald)
 - o Hardop meelesen (cd)

Laag 1: Voor leerlingen die AVI E4 en hoger lezen (en leerlingen die daar aan toe zijn)

- Lekker Stillezen

Om mogelijk te maken dat hardop- (Hommel) en stillezers niet bij elkaar zitten wordt groepsdoorbrekend gewerkt. Daarvoor is op het rooster gebruik gemaakt van streaming: de leestijd is in deze groepen op hetzelfde moment.

Lesopbouw

- 2 maal per week start met een miniles (5 minuten)
- Minimaal 20 minuten Hommel of Lekker Stillezen
- Afsluiting van iedere les (5 minuten)

Iedere leerling houdt een logboek bij over welke boeken hij gelezen heeft.

Rol van de leerkracht

- Observeren
- Voorbeeld (modeling: zelf lezen)
- Enthousiasmeren (miniles en afsluiting)
- Leesgesprekjes houden
- Begeleiden boekkeuze

Laag 2: voor leerlingen die niet voldoende profiteren van laag 1 (Hommel, t/m AVI M4)

- Ralfi, 4 maal in de week 20 minuten gedurende een half jaar

Laag 2: voor leerlingen die niet voldoende profiteren van laag 1 (Lekker Stillezen, vanaf AVI E4)

- Ralfi Light, 3 maal in de week 20 minuten tot een leerling in een (serie)boek 'gelanceerd' is

6. De doorgaande leerlijn

In de doorgaande leerlijn is het landelijk Protocol Leesproblemen en Dyslexie verwerkt.

Groep 1-2

Week/weken	Actie door de leerkracht	Uitwerking in
1 - 10	Stimuleren van geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2 PLD Expertisecentrum hfdst. 2 en 3
10	Afname toetsen Beginnende Geletterdheid: Analyse, Synthese en Woordenschat	Handleiding Aarnoutse e.a.
10	Opstellen groepsplan	
10 - 20	Gericht aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn = laag 2	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2 PLD Expertisecentrum hfdst. 2 en 3
20	Afname Letters Benoemen	PLD Expertisecentrum blz. 117 e.v.
	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2
	Opstellen groepsplan Opstellen hulplan voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis = laag 2	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2 PLD Expertisecentrum hfdst. 4
20 – 33/38	Gericht aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn = laag 2 Extra begeleiding bieden middels de voorschotbenadering	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2 PLD Expertisecentrum hfdst. 3 en 5
33	Afname toetsen Beginnende Geletterdheid: Analyse, Synthese en Benoemsnelheid	Handleiding Aarnoutse e.a.
34	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2
36	Afname Letters Benoemen	PLD Expertisecentrum blz. 117 e.v.
37	Opstellen groepsplan Opstellen hulplan voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis = laag 2	Werkdocumenten tot en met afronding groep 1 en groep 2 PLD Expertisecentrum hfdst. 4
38	Overdracht naar de volgende groep	PLD Expertisecentrum hfdst. 6

Groep 3

Week/weken	Actie door de leerkracht	Uitwerking in
1 - 10	Gericht aanbod voor leerlingen die een score 5-8 behalen op 'Letters benoemen' vanuit de kleutergroep = laag 2 Extra (bovenop laag 1 en 2) voor leerlingen die een score van 0-4 letters behalen op 'Letters benoemen' vanuit de kleutergroep = laag 3 Connect Klanken & Letters, zie Smits & Braams, 2006	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
10	Afname Herfstsignalering van de methode Veilig Leren Lezen	Handleiding methode
10	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
10	Opstellen groepsplan Opstellen hulplan voor leerlingen in laag 2 en 3	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
10 - 20	Gericht aanbod verrijken voor leerlingen die op het onderdeel 'Letterkennis' / 'Grafemen benoemen' of het onderdeel 'Nieuwe woorden lezen' de streefdoelen van de herfstsignalering niet halen (voor Veilig Leren Lezen: twijfelachtig of onvoldoende) = laag 2 Extra (bovenop laag 1 en 2) voor leerlingen die op het onderdeel 'Letterkennis' / 'Grafemen benoemen' 3 of meer letters fout lezen of op het onderdeel 'Wisselwoorden lezen' de streefdoelen van de herfstsignalering niet halen. Laag 3 (Connect Klanken & Letters, zie Smits & Braams, 2006):	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
20	Afname toetsen AVI, DMT kaart 1 en 2 en stilleestoets vanaf AVI E4 beheerst voor tempo	Handleiding CITO AVI en DMT
20	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
20	Opstellen groepsplan Opstellen hulplan voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis = laag 2	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
20 - 36	Gericht aanbod verrijken voor alle leerlingen die AVI M3 niet halen + alle leerlingen die op de Cito DMT een C-, D- of E-niveau halen = laag 2 Extra voor alle leerlingen die op de Cito DMT een D- of E-niveau halen = laag 3 (Connect Woordherkenning of	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen

	Connect Vloeiend Lezen, zie indicaties in Smits & Braams, 2006):	
24	ALLEEN voor leerlingen in laag 2 of 3: afname toets Grafemen	Handleiding CITO AVI en DMT
36	Afname toetsen AVI, DMT kaart 1, 2 en 3 en stilleestoets vanaf AVI E4 beheerst voor tempo	Handleiding CITO AVI en DMT
36	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
37	Opstellen groepsplan Opstellen hulplan voor leerlingen in laag 2 <ul style="list-style-type: none"> • Alle leerlingen die AVI E3 hebben behaald gaan naar HOMMEL. • Alle leerlingen die AVI E3 nog niet hebben behaald gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast één van de volgende extra interventies: Connect Vloeiend lezen of Ralfi, met oefenen van woordaspecten op de computer = laag 2 • Leerlingen die AVI M3 nog niet hebben behaald gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast Connect Woordherkenning = laag 2 • Leerlingen die bepaalde letters echt nog niet kennen (verwisselingen (b/d, eu/ui, ie/ei) tellen hierbij niet mee) gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast Connect Klanken & Letters. Zodra de betreffende leerlingen de letters kennen, krijgen zij direct Connect Woordherkenning aangeboden (i.p.v. Connect Klanken & Letters) = laag 2 	Werkdocument tot en met afronding aanvankelijk lezen
38	Overdracht groepsplan en hulplan naar de volgende groep	

Groep 4 t/m 8

Week/weken	Actie door de leerkracht	Uitwerking in
1	<p>Start groep 4:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle leerlingen die AVI E3 hebben behaald gaan naar HOMMEL. • Alle leerlingen die AVI E3 nog niet hebben behaald gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast één van de volgende extra interventies: Connect Vloeiend lezen of Ralfi, met oefenen van woordaspecten op de computer = laag 2 • Leerlingen die AVI M3 nog niet hebben behaald gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast Connect Woordherkenning = laag 2 • Leerlingen die bepaalde letters echt nog niet kennen (verwisselingen (b/d, eu/ui, ie/ei) tellen hierbij niet mee) gaan naar HOMMEL én krijgen daarnaast Connect Klanken & Letters. Zodra de betreffende leerlingen de letters kennen, krijgen zij direct Connect Woordherkenning aangeboden (i.p.v. Connect Klanken & Letters) = laag 2 <p>Start groep 5 – 8:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen die lezen op AVI-niveau E3 t/m AVI-niveau M4 gaan HOMMEL-lezen • Leerlingen die AVI E3 t/m AVI- E4 halen én kunnen én willen stillezen gaan Stillezen • Leerlingen die lezen op AVI-niveau E4 of hoger gaan Stillezen 	Werkdocument voortgezet lezen
1	Opstellen hulpplan voor leerlingen in laag 2	Werkdocument voortgezet lezen
10	Opstellen groepsplan Opstellen hulpplan voor leerlingen in laag 2	
1 - 20	Gericht aanbod voor leerlingen die geen AVI-niveau vooruit zijn gegaan sinds het vorige toetsmoment en/of ongemotiveerd zijn om te lezen	Werkdocument voortgezet lezen
20	<p>Groep 4: AVI, DMT kaart 1, 2 en 3 en stilleestoets vanaf AVI E4 beheerst voor tempo</p> <p>Groep 5: AVI, DMT kaart 3 (indien nodig kaart 1 en 2) en stilleestoets</p> <p>Groep 6 t/m 8: AVI bij <u>alle</u> leerlingen en stilleestoets</p>	Handleiding CITO AVI en DMT
20	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocument voortgezet lezen
20	Opstellen groepsplan Opstellen hulpplan voor leerlingen in laag 2	Werkdocument voortgezet lezen
20 - 36	Gericht aanbod voor leerlingen die geen AVI-niveau	Werkdocument

	vooruit zijn gegaan sinds het vorige toetsmoment en/of ongemotiveerd zijn om te lezen	voortgezet lezen
36	<p>Groep 4: AVI, DMT kaart 1, 2 en 3 en stilleestoets vanaf AVI E4 beheerst voor tempo</p> <p>Groep 5: AVI, DMT kaart 3 (indien nodig kaart 1 en 2) en stilleestoets</p> <p>Groep 6 t/m 8: AVI bij leerlingen die in week 20 nog niet AVI-Plus beheersing lezen en stilleestoets</p>	Handleiding CITO AVI en DMT
36	Invullen signaleringslijst/groepsoverzicht	Werkdocument voortgezet lezen
37	Opstellen groepsplan Opstellen hulpplan voor leerlingen in laag 2	Werkdocument voortgezet lezen
38	Overdracht groepsplan en hulpplan naar de volgende groep	

Literatuur en bronnenboeken

- Werkdocument *Aanvankelijk Lezen / Kleuters in LIST*, projectgroep LIST
- Werkdocumenten *Voortgezet Lezen LIST*, projectgroep LIST
- *Dyslectische kinderen leren lezen*, Anneke Smits en Ton Braams 2006
- *De Taallijn, Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*, W. van Elsäcker 2006
- *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 1 en 2*, Expertisecentrum Nederlands 2011
- *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 3*, Expertisecentrum Nederlands 2011
- *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 4*, Expertisecentrum Nederlands 2011
- *Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 5 t/m 8*, Expertisecentrum Nederlands 2011
- *Draaiboeken Connect-programma's*, www.masterplandyslexie.nl
- *Tussendoelen beginnende geletterdheid*, Ludo Verhoeven e.a. 1999
- *Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw*, M. van Kleef 2002
- *Lezen is weer Leuk*, Thoni Houtveen, Anneke Smits en Saskia Brokamp 2009
- *Lezen is weer Lezen*, Thoni Houtveen, Anneke Smits en Saskia Brokamp 2010
- *Igniting a passion for reading*, Steven Layne 2009
- *Independent reading*, D. Morgan, M. Mraz, N. Padak, T. Rasinski 2009
- *Leesfeesten en boekenbeesten*, Jan Van Coillie 2007
- *De leesomgeving. Hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten*, Aidan Chambers 2002
- *Vertel eens. Kinderen, lezen en praten*, Aidan Chambers 2002

Beleid hulpmiddelen t.b.v. leerlingen met dyslexie

Dyslexiehulpkaart

Voor een leerling met een dyslexieverklaring gebruiken wij de dyslexiehulpkaart (zie onder). Aan het begin van ieder schooljaar noteert de leerkracht samen met de leerling, welke hulpmiddelen nodig/gewenst zijn. Het is mogelijk om dat halverwege het jaar aan te passen. Voor een aantal zaken is nadere uitleg handig of noodzakelijk.

Lezen

Nieuwsbegrip heeft een gesproken versie op de site. Nieuwsbegrip zet nu ook KES-bestanden op de website zodat de teksten met Kurzweil gelezen kunnen worden.

Cito toets Begrijpend Lezen

Het doel van deze toets is: vaststellen hoe goed leerlingen geschreven tekst kunnen begrijpen.

Echter de technische leesvaardigheid van een leerling kan zo zwak zijn, dat dit de score voor begrijpend lezen volledig bepaalt. De toets meet dan ook niet meer wat hij moet meten nl. het concept "begrijpend lezen van tekst". Wanneer uit de dagelijkse lespraktijk een leerling wel tot "tekstbegrip" komt met inzet van compenserende hulpmiddelen, zal deze leerling de Cito begrijpend lezen toets met behulp van de voorleesfunctie van Kurzweil mogen maken. Deze mogelijkheid is slechts bedoeld voor die leerlingen bij wie sprake is van ernstige dyslexie en van wie aannemelijk gemaakt kan worden dat zij door het op de gangbare wijze toetsen gedemotiveerd raken of sociaal-emotionele problemen ondervinden. Leerkracht zal dit in de rapportage moeten onderbouwen.

Leerlingen die hiervoor in aanmerking komen hebben:

een dyslexieverklaring

een leesachterstand van minimaal 1 ½ jaar gemeten met AVI.

Leerlingen die een kleinere leesachterstand hebben, zullen bij onvoldoende score als alternatief de toets Begrijpend Luisteren maken. Zowel bij Begrijpend Lezen als Begrijpend Luisteren moet de leerling de hoofdgedachte of de bedoeling van de tekst kunnen benoemen. In de Begrijpend Luisteren toets gebeurt dat dan door gesproken authentieke teksten, die speciaal gemaakt zijn om het begrip van gesproken tekst te toetsen. Op deze manier krijgen we toch een beeld of een leerling een tekst kan begrijpen/hanteren. Deze leerlingen mogen de teksten van de begrijpend lezen toets wel op een eerder moment zelf doorlezen (zonder de vragen in te zien).

Schrijven

Algemeen geldt, dat dyslectische leerlingen bij ons op school extra ondersteuning krijgen bij het schrijven van verhalen, verslagen en werkstukken. Spellingfouten worden zoveel mogelijk genegeerd onder voorwaarde dat de leerling woorden waarvan hij de spelling niet kent, wel zoveel mogelijk klankzuiver schrijft, zodat duidelijk is welk woord hij ermee bedoelt.

Verder bekijkt de leerkracht per leerling en les of de schrijftaak/aantal oefeningen verminderd moet worden of dat er extra tijd gegeven wordt om de schrijftaak af te krijgen.

Inzet Kurzweil

In het schooljaar 2014-2015 is op de meeste INOS-scholen gestart met het implementeren van Kurzweil. De bedoeling is, dat we Kurzweil zo veel mogelijk gaan inzetten voor in eerste instantie dyslectische leerlingen. Om met Kurzweil te werken moet er van boeken/teksten een zg. KES bestand gemaakt worden. Dit kost veel tijd en aandacht. Doordat er nu INOS breed met Kurzweil gewerkt gaat worden is uitwisseling van materialen mogelijk. Daarnaast zal iedere school zelf ook materiaal moeten gaan scannen. De werkgroep Kurzweil zal binnenkort hiervoor een beroep op ouders doen. Een en ander staat nog wel in de kinderschoenen, dus kunnen we alleen werken met de KES bestanden die nu op school voorhanden zijn.

Doelstelling inzet Kurzweil:

- Kurzweil wordt compenserend ingezet voor dyslectische leerlingen tbv adequate informatieverwerking bij de vakken waar technisch lezen een belemmering is voor het leren en tbv de verwerking van opdrachten behorend bij deze vakken.
- Kurzweil wordt remediërend ingezet ter bevordering van het leerrendement bij spelling.

Doelstelling inzet daisyspeler:

- De daisyspeler kan thuis compenserend ingezet worden voor dyslectische leerlingen tbv pre-teaching voor de wereldoriëntatievakken en ter bevordering van het leesplezier en het zelfvertrouwen van leerlingen.
- Leerlingen kunnen in overleg met de leerkracht de mogelijkheid krijgen om de daisyspeler in de klas te gebruiken, als de lessen niet voorgelezen worden.
- De daisyspeler kan gebruikt worden als interventie voor leerlingen die nog niet kunnen stillezen. Zodra kinderen kunnen stillezen moeten ze zelf lezen en zoveel mogelijk lees-km maken.
- Bij ernstige leesachterstand kunnen luisterboeken gebruikt worden tijdens LIST lezen. Dit gebeurt in overleg met leerkracht en IB. Ouders regelen deze boeken zelf via de openbare bibliotheek i.v.m. gebrek aan luisterboeken op school

*Ouders schaffen de daisyspeler zelf aan. Sommige ziektekostenverzekeringen vergoeden dit. In overleg met school wordt bepaald voor welke vakken het gebruik van de daisyspeler zinvol is. Ouders kunnen de CD-roms van leerlingboeken bij Dedicon bestellen **in overleg met leerkracht**. Kosten kunnen bij school gedeclareerd worden.*

Criteria voor gebruik Kurzweil:

- Dyslexieverklaring
- Ernstige leesachterstand (in overleg met IB)
- Vanaf groep 5
- Overleg met school voor welke vakken gebruik Kurzweil zinvol is
- Frequentie afhankelijk van hoeveelheid computers en laptops per klas

Op dit moment zijn er 2 vaste computers per klas beschikbaar en kunnen er maximaal 2 kinderen per groep tegelijkertijd op een vaste computer met Kurzweil werken. Er is een rooster nodig.

Gebruik Kurzweil bij toetsen:

- Entreetoets groep 7
- Centrale Eindtoets groep 8
- LOVS-toetsen waarvan een KES bestand voorhanden is

Kurzweil mag alleen gebruikt worden bij Cito-toetsen door dyslectische leerlingen die het gewend zijn om met Kurzweil te werken.

Gebruik Kurzweil bij lessen:

Bij methodes waarvan KES bestanden op school voorhanden zijn. Dit is nog niet voor alle methodes het geval. Een werkgroep is momenteel bezig om het bestand uit te breiden.

Hierbij wordt ook gedacht aan leesboeken. Dit wordt INOS breed gecoördineerd.

KES bestanden zijn er momenteel voor:

- Wijzer door de natuur groepen 6, 7 en 8: werkboeken en toetsen
- Wijzer door de tijd groepen 6, 7 en 8: werkboeken en toetsen
- Blitz Studievaardigheden groep 8
- Spelling werkboeken groep 5, 6, 7, 8
- Een aantal informatieboeken die in onze schoolbibliotheek te vinden zijn.



Kbs Petrus en Paulus

DYSLEXIE HULPKAART VOOR:

(heeft dyslexieverklaring)

Datum:

Schooljaar:

Groep:

(februari en september bekijken en eventueel aanpassen)

LESSEN:

LEZEN

- Ik hoef niet (onvoorbereid) hardop voor te lezen in de klas
- Ik gebruik een hulpmiddel als een leesliniaal of een bijwijzer
- Ik lees zoveel mogelijk teksten op/boven mijn leesniveau
- Ik heb een leesmaatje dat me kan helpen bij een opdracht
- De juf of meester leest de opdracht aan mij voor
- Ik lees teksten die vergroot zijn
- Bij grotere leesopdrachten krijg ik extra tijd
- Bij begrijpend lezen krijg ik extra tijd
- Ik gebruik Kurzweil bij lees- en/of taalopdrachten
- Ik gebruik een daisyspeler van thuis bij mijn leeswerk op school
- Ik gebruik Kurzweil of de gesproken versie bij Nieuwsbegrip
-

SPELLING

- Bij spellingwerk gebruik ik een opzoekboekje met daarin de spellingregels
- Voor mijn spellingwerk krijg ik extra tijd
- Ik oefen extra met de woorden van de week
- Ik krijg voldoende tijd om mijn dictee na te kijken
- Ik maak mijn spellingwerk m.b.v. Kurzweil
- Spellingfouten worden alleen aangerekend bij het vak Spelling en niet bij andere vakken
-

SCHRIJVEN

- Ik typ mijn werkstuk of opstel op de computer en gebruik spellingcontrole
- Ik gebruik Kurzweil bij het verwerken van mijn opdrachten
- Ik krijg extra tijd voor schrijfactiviteiten
-

ZAAKVAKKEN

- Samenvattingen van de zaakvakken krijg ik een week van tevoren mee naar huis
- Samenvattingen van de zaakvakken leer ik m.b.v. Kurzweil
- Ik leer /oefen mijn proefwerken met een leesmaatje
- Ik mag de aantekeningen van een medeleerling of de meester juf kopiëren
- Spellingfouten bij topografie worden niet meegerekend
-

TOETSEN:

- Bij toetsen controleert de juf/meester of ik mijn huiswerk correct heb genoteerd
- Ik krijg extra tijd bij alle toetsen
- Bij een toets waarbij spelling niet zo belangrijk is, worden spellingfouten niet aangerekend
- De toetsen worden aan mij door de leerkracht voorgelezen (m.u.v. Begrijpend Lezen)
- Ik mag de teksten van CITO Begrijpend lezen van te voren lezen
- Ik krijg extra de toets Begrijpend Luisteren als Begrijpend Lezen onvoldoende is gemaakt
- Ik mag de toetsen van de zaakvakken mondeling herkansen
- Ik mag toetsen van de methode met Kurzweil maken
- Ik gebruik de vergrote versie van de (CITO)toets
- Ik gebruik Kurzweil bij de CITO Begrijpend lezen toets
- Ik gebruik Kurzweil bij de (CITO) Entreetoets en Centrale Eindtoets
- Ik gebruik een eigen daisyspeler bij de (CITO) Entreetoets en Centrale Eindtoets
-

THUIS

- Ik lees elke dagminuten in een eigen leesboek
- Mijn vader en/of moeder helpen mee met scannen/bewerken/naluisteren van methodes voor Kurzweil
- Ik vraag aan mijn ouders of ze elke dag willen voorlezen
- Ik oefen de woorden van de week thuis in voor het dictee
- Ik maak gebruik van pre-teaching voor het vak/de vakken.....
- Ik heb begeleiding van een externe remedial teacher
- Ik oefen thuis al veel door de huiswerkopdrachten van de dyslexiebehandelaar, dus extra oefenen is op dit moment teveel
-

OVERIGE AFSPRAKEN

.....

Handtekening Leerling	Handtekening Ouders	Handtekening Leerkracht